

Dvanajst večerov, Gorica, 1887.) Prvemu slovenskemu katoliškemu kongresu leta 1892 posveča Braun prav veliko pozornosti zato, ker je le-ta na podlagi učenj krščanskih socialistov Ivana Šušteršiča in Ivana (Janez) Kreka pritegnil pomemben kmečki in delavski sloj. Ob podajanju sodobnih razmer navaja natančne statistične podatke o številu Slovencev v posameznih pokrajinah. Posebej poudarja narodnostno vprašanje v življenju Slovencev med dvojnimi obroči Italijanov in Avstrijcev. Temeljni vir za to mu je bila Kosičeva knjiga *O Slovencima* (Niš, 1915), omenja pa tudi nemško brošuro *Aus dem Wilajet Kärnten*, 1913, ki ponazarja pritisk na slovenski jezik na vseh področjih življenja. Braun registrira to občutljivost tudi v književnosti. V zvezi s Cankarjevim delom *Za narodov blagor* pravi: »V vrsti številnih romanov z družbeno tematiko, ki jih je avtor teh vrstic bral v dolgoletni izoliranosti, ni našel niti enega, ki bi se ne ukvarjal z narodnostnim vprašanjem.« (137) Braun je bil človek širokega obzorja. Dejstva, ki jih navaja, potrjuje tudi z literarnimi primeri. Ni slučajno, da omenja prav Cankarja. Posebno pozornost posveča predstavitvi kulturnih društev (Vir: *Smotra jugoslovenskih kulturnih društev*, Ljubljana, 1910). Primerno oceni vlogo Družbe sv. Mohorja, ustanovljene leta 1852, pri širjenju književnosti v slovenskem jeziku. Na podlagi *Slovenske bibliografije za l. 1907–12* Janka Šlebingerja (Ljubljana, 1913) poda podroben pregled slovenskega tiska. Pri vsakem listu označi, h kateremu duhovnemu in političnemu krogu sodi. Splošna ocena slovenskih listov je naslednja: »Čeprav sem bil več mesecev naročnik obeh listov, bi težko sodil o njih, saj je avstrijski slovanski tisk tako zelo brezbarven od vojne naprej.« (141) Na koncu tretjega članka spregovori tudi o šolstvu, o tem, da Slovenci nimajo univerze, in s statističnimi podatki predstavi gospodarsko življenje, v katerem prevladuje kmetijstvo. Na koncu študije se ponovno vrne k izhodiščni misli: »Z gledišča praktične politike je slovensko vprašanje za nas pomembno, saj gre za vprašanje, ali se bodo Slovenci utopili v nemštvu, ali ostanejo Slovenci, ali pa se združijo jezikovno s Hrvati? Nobene rešitve ni mogoče odkloniti, govorimo lahko le o večji ali manjši verjetnosti.« (144) Braun tudi še pred koncem prve svetovne vojne ni mogel enoumno odgovoriti na vprašanje glede usode slovenstva. Braunove analize so večinoma natančne in z dejstvi podprte. Objava njegove študije v najpomembnejšem madžarskem družbenopolitičnem listu na začetku stoletja kaže, da madžarska politika ni bila ravnodušna do razvoja slovenske nacionalne ideje, do dilem Slovencev na razvalinah razpadle monarhije in do možnosti novih povezovanj med narodi. Na dileme, ki jih je razkrival Braun, je prispel odgovor osemdest let pozneje. Slovenstvo je v teku svoje zgodovine prehodilo kalvarijo majhnih narodov. Po prisili svetovne politike je poskušalo živeti v skupnosti z drugimi narodi in si je na koncu izbralo pot, ki naj bi pripadala vsakemu narodu: eksistirati samostojno in neodvisno.

István Lukács

Budimpešta

ZNANSTVENI SEMINAR O KODIFIKACIJI RUSINSKEGA JEZIKA

6. in 7. novembra 1992 se je izbrana skupina znanstvenikov, pisateljev in novinarjev sešla v Bardejovskih Kúpelah na severovzhodnem delu Slovaške in na delovnem seminarju poskušala koordinirati dosedanje napore za oblikovanje standardnega rusinskega knjižnega jezika. Ta seminar ali prvi kongres rusinskega jezika, kot so ga popularno poimenovali, je organizirala Rusinska preporodna družba (Rusyns'ka Obroda) iz Prešova na Slovaškem v sodelovanju s Karpatskim rusinskim raziskovalnim centrom iz ZDA. Udeležence so podprli tudi Švedska akademija iz Stockholma, Liga Rumantscha (retoromanska liga) iz Chura v Švici in Akademija za dialektalne jezike iz Monaka.

Med drugo svetovno vojno in kasneje pod bremenom sovjetske komunistične nadvlade v vzhodni Evropi je bil rusinski jezik prepovedan v vseh deželah, kjer so živeli Rusini, razen v Jugoslaviji. V sovjetski Ukrajini, Češkoslovaški in na Poljskem so bili Rusini administrativno razglašeni za Ukrajince; vse publikacije in šolstvo so morali biti v ukrajinščini. Vsak poskus rabe rusinščine v publikacijah, šolah ali javnem življenju je bil obsojen za protirevolucionarnost. Po političnih spremembah v vzhodni Evropi leta 1989 pa je bilo rusinski jezik spet dovoljeno uporabljati. Odtlej je bilo v rusinščini objavljenih že več knjig, ustanovljeni so bili tudi časopisi in revije v rusinskem jeziku: *Besida* na Poljskem, *Rusyn*, *Narodny novyny* na Slovaškem in *Otčyj hram*, *Podkarpats'ka Rus'*, *Respublyka* v Ukrajini. Od leta 1990 obstajajo v rusinščini tudi profesionalno gledališče, radijske in televizijske oddaje na Slovaškem, na Poljskem pa se lemkovska varianta rusinskega jezika poučuje že na osmih šolah.

Vsi ti napor uporabe rusinščine v javnem življenju so se doslej izvajali brez vsakršne knjižne norme. Vendar je do poskusov, da bi normo oblikovali, prihajalo že prej. Leta 1991 je profesor Jurij Panko s Šafárikove univerze v Prešovu za obravnavo objavil komplet pravil (*Normy rusyns' kogo pravopysu*). Leta 1992 pa je poljska učiteljica jezikov Myroslava Chomjak ob posvetovanju z dr. Henrykom Fontańskim s Šlezijске univerze izdelala delovne zvezke (*sondažove vydannya*) slovnice za otroke v rusinščini, ki se govori v okolici Lemka (*Lemkivs'ka grammatyka dlja dity*) in normativno slovnico za knjižno uporabo (*Gramatyka lemkyvs' kogo jazyka*). Na seminarju v Bardejovskih Kúpelah pa sta Ivan Kerča in Vasyl Sočka-Boržavyn predstavila slovnico rusinskega jezika s področja ukrajinskega Podkarpattja (*Rusyn'skyj jazyk: očerk kompleksnoj praktyčnoj gramatyky*). Prav vsi ti konkretni napor so napeljali predsednika seminarskega programa, profesorja Paula Roberta Magocsija (Univerza Toronto), da je v svojem otvoritvenem govoru zatrdil, da »so praktične potrebe po objavljanju v rusinščini ter prvi koraki v smeri koordiniranja dela za normiranje jezika dali temu seminarju največjo aktualnost.

Organizacija seminarja je potekala v dveh delih. Prvi del je bil namenjen vsem udeležencem in je obravnaval splošne ter praktične probleme. Profesor Joshua Fishman (Yeshivska univerza in Stanfordska univerza), svetovno znani sociolingvist, je razpravljal o fenomenu »prvih« jezikovnih kongresov, ki so bili organizirani med 1849 in 1984 med osemnajstimi narodnostmi iz Evrope, Afrike, Azije in obeh Amerik. Fishman je poudaril, da uspeh ne izhaja toliko iz vsebine samega kongresa, ampak se navezuje na delo trajnih komisij in drugih teles, ki ga bodo le-ti povzeli v nadaljnjih letih. Profesor Sven Gustavsson (Univerza v Uppsali, Švedska) je podal pregled nastanka knjižnih jezikov pri slovanskih narodih. Poudaril je, da je rusinščina, ki jo govori le 25.000 ljudi v Vojvodini (Bačka), pokrajini nekdanje Jugoslavije, popolnoma razvit knjižni jezik in da bi, implicitno, tudi Rusini v Karpatih lahko razvili svoj knjižni jezik.

Ostali dve predstavitvi prvega dela seminarja sta se ubadali s praktičnimi problemi kodifikacije in izobraževanja manjših narodnosti zahodne Evrope: švicarskih Retoromanov in monaških Monegaskov. Profesor Georges Darms (Univerza v Fribourgu, Švica) je povedal, da je 50.000 Retoromanov imelo kar pet knjižnih variant (vsaka s svojo slovnico in slovarjem), ki so se poučevale skozi dvajseto stoletje, in da je v zadnjih dveh desetletjih nastal nov *koiné*, imenovan *Rumantsch grischun*, in postal edini knjižni standard za vse Retoromane. Profesorica Elaine Mollo (Univerza v Nici) je odkrila, kako ob idealnih pogojih lahko nastane izrazit knjižni jezik za ljudi, ki naseljujejo tako majhen teritorij, kot je neodvisna kneževina Monako (25.000 prebivalcev). Monaški knjižni jezik je nastal šele pred petnajstimi leti in se ga sedaj učijo vsi šolarji Monaka ne glede na svojo narodnostno ozadje (le 20 % prebivalcev Monaka je pravih Monegaskov).

Drugi del seminarja rusinskega jezika je potekal v obliki petih delovnih skupin, deljenih glede na področja, kjer Rusini živijo: Podkarpattje (Ukrajina), okolica Prešova (Slovaška), okolica Lemka (Poljska), severovzhodna Madžarska in Vojvodina (Jugoslavija). Vsaka

posamična delovna skupina je razpravljala o problemih kreiranja knjižnega standarda za določeno regijo. Madžarska sekcija se je odločila, da bo prevzela rusinski standard, ki naj bi se uporabljal na Slovaškem v prešovski regiji. V primeru Vojvodine, kjer knjižni jezik že obstaja, pa se je diskusija osredotočila na problem asimilacije in na to, kako bi vojvodinski Rusini morebiti prevzeli *koiné*, ki naj bi veljal za vse Rusine.

Vsako sekcijo je vodil znanstvenik jezikoslovec, sodelovalo pa je več lokalnih pisateljev. Med prisotnimi so bili: za Podkarpatje profesor Ivan Pop (Inštitut za karpatske študije, Univerza Užgorod) kot predsednik, Volodymyr Fedynyšynec, Ivan Petrovcij in Vasył Sočka; za področje Prešova profesor Mihajlo Zarečnak (Univerza v Georgetownu, Washington) kot predsednik, Štefan Bunganič, o. František Krajňak, dr. Jurij Panko, Vasył Petrovaj, Aleksander Zozuljak; za področje Lemka profesor Wiesław Witkowski (Jagiellonska univerza) kot predsednik, Myroslava Chomjak, Olena Duc-Fajfer, dr. Henryk Fontański in Petro Trohanovski; za Madžarsko profesor István Udvari (predstojnik ukrajinske in rusinske filologije, Pedagoški inštitut Nyíregyháza) kot predsednik, Gabor Hattinger, Laszló Popovics; in za Vojvodino profesor Sven Gustavsson (Univerza v Uppsali) kot predsednik, Helena Medješi, Ljubomir Medješi, Irina Papuga in Djura Papgargaji.

Na drugi, zaključni dan je vsaka od sekcij poročala o rezultatih svojega posvetovanja. Po diskusiji med člani sta se formirali dve skupini. Delovna komisija za terminologijo in pravopis se je sešla, da bi prediskutirala glavne smernice, ki naj bi veljale za vse variante rusinskega jezika. Predsedniki petih sekcij (profesorji Pop, Zarečnak, Witkowski, Udvari, Gustavsson) so se sestali posebej. Pridružili so se jim še profesor Paul Robert Magocsi, Vasył Turok (predsednik Rusinske preporodne družbe) in Ljubomir Medješi (predsednik Družbe ruske matke). Skupaj so povzeli končne sklepe seminarja. Profesor Ivan Pop je te sklepe predstavil udeležencem seminarja. Sklepi vključujejo naslednjih dvanajst točk: 1. Udeleženci seminarja so sklenili, da mora biti rusinščina kodificirana na osnovi govorjenega jezika vsake posamične regije, kjer Rusini živijo (Podkarpatje, okolica Lemka, okolica Prešova, Vojvodina). — 2. Da bi ta cilj dosegli, se udeležencem zdi najpomembnejše a) narediti slovarje s specifično in splošno vsebino in b) objaviti slovnice rusinskega jezika na osnovi izbranega jezikoslovnega gradiva. — 3. Nujno je pripraviti zgodovinsko slovnico rusinskega jezika. — 4. Knjižni jezik posamezne regije naj se formira na osnovi prevladujočega dialekta. — 5. Nastajati morajo literarna dela, ki bodo uporabljala nove leksikalne in gramatične norme. — 6. Nove jezikoslovne norme je treba vpeljati v šolski sistem in javno življenje. — 7. Ustanoviti se mora inštitut za teorijo in prakso jezika. — 8. Proces kodifikacije mora potekati ob ozkem sodelovanju s slavističnimi znanstvenimi inštituti iz vseh dežel. — 9. Grafični sistem (abeceda) za rusinščino je cirilica. — 10. Vsaka regija naj pripravi bibliografijo dosedanjih del v rusinščini. — 11. Koordinacijska komisija za rusinski jezik, ustanovljena na seminarju, se bo periodično sestajala. — 12. Udeleženci seminarja so izrazili prepričanje, da bo kodifikacija rusinskega jezika dolg proces, katerega uspeh bo odvisen od uporabe v vsakdanjem življenju.

Seminar oziroma prvi kogres rusinskega jezika je prenašala lokalna in nacionalna televizija, radio in tisk na Češkoslovaškem in v Jugoslaviji (Vojvodina). Udeleženci seminarja so si tudi ogledali igro v rusinščini, ki sta jo izvajala profesionalno gledališče Aleksander Duhnovyč iz Prešova in narodni ansambel Duklja (PULS), prav tako iz Prešova. Koordinacijska komisija za rusinski jezik, ki ji predseduje dr. Jurij Panko, se je dogovorila za svoje prvo srečanje, ki naj bi bilo dva tedna po zaključku seminarja v Prešovu na Slovaškem.

Paul Robert Magocsi

Univerza v Torontu, Kanada

Iz angleščine prevedla

Mira Hladnik